

A low-angle photograph looking up at the interior of a Gothic church. The image captures the soaring height of the architecture, with large, light-colored stone piers supporting a complex network of ribbed vaults. The vaults are decorated with intricate painted designs, including large star-shaped motifs in the center of the bays and smaller floral patterns along the ribs. Light enters through large, arched windows with decorative tracery, creating a bright and airy atmosphere. The overall color palette is dominated by the off-white and light beige of the stone, accented by the muted greens, browns, and blues of the frescoes.

Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk Breda

Restauratie 1991 2007

Professor J. van Stigt

Woord vooraf

Nu de restauratie van de Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk in Breda is afgerond wil ik met dit boek iedereen laten delen in het plezier waarmee ik aan dit project heb gewerkt. Over de kerk en zijn interieur zijn al gedetailleerde cultuurhistorische beschrijvingen verschenen, onder andere een recente, officiële, bouw- en kunsthistorische beschrijving van het gebouw. Het is daarom niet nodig de daarin gebundelde informatie te herhalen.

Dit boek is in de eerste plaats opgezet als beeldverslag van een restauratieperiode van zestien jaar. Het is bedoeld om zowel vaklieden en studerende, als een breed publiek te informeren over het bijzondere karakter van dit gebouw.

Eén beeld vertelt **meer** dan duizend woorden luidt een oud gezegde en zo is het ook met dit visuele verhaal van foto's en tekeningen. Het zegt meer dan je met woorden kunt uitdrukken. Het stimuleert de fantasie en het geeft een ieder de ruimte om op zijn eigen manier de beelden te interpreteren.

Mijn eerste ontmoeting met de Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk in Breda was in 1951 tijdens een fietsvakantie in Brabant. Als bouwkunde student en noordeling was ik erg onder de indruk van dit gebouw. Het was de eerste echte kathedraal die ik zag. Tijdens die vakantie was de spits van de toren ons baken in het landschap. Later is deze plek altijd onze stopplaats gebleven, wanneer we op doorreis vanuit het zuiden terugkeerden naar Amsterdam.

Zolang ik me kan herinneren werd er al aan de kerk gerestaureerd. Toen ik in 1991 door de desbetreffende commissie gevraagd werd voor een restauratie van dit gebouw, was ik in eerste instantie verbaasd. Ik dacht dat de restauratie was afgerond. Maar al snel bleek dat de vraag zich ditmaal vooral richtte op het herstel van de monumenten in de kerk en het verruimen van de gebruiksmogelijkheden van het gebouw, waardoor het zijn spirituele, culturele en maatschappelijke positie in Breda weer zou terugkrijgen ik ben niet doelbewust restauratiearchitect geworden maar op grond van mijn overtuiging dat we in cultureel opzicht op de schouders van onze voorgangers staan, vind ik dat oude gebouwen mijn respect verdienen. Reden waarom ik mij als architect niet alleen met nieuwbouw, maar ook met vele renovaties en restauraties heb bezig gehouden. In het bijzonder ging het dan om met sloop bedreigde objecten met een mogelijkheid tot herbesteding, zoals het Entrepotdok, de Graansilo en het Olympisch stadion in Amsterdam.

De Grote Kerk van Breda is uniek in dit land. Gebouw en interieur zijn een voorbeeld van hoe zich in architectuur en beeldende kunst de overgang van Gotiek naar Renaissance op harmonieuze wijze heeft voltrokken. Het uitgebreide vooronderzoek dat aan de uitvoering van het werk vooraf ging, bevestigt de grote betekenis van deze kerk als illustratie van dit overgangsproces en leverde tevens het bewijs van de noodzaak van deze restauratie. De conditie van het gebouw bleek namelijk zo slecht te zijn dat het onverantwoord was om direct te beginnen met het restaureren van de monumenten en schilderijen in de kerk. Bij de beschrijving van de bouwkundige aspecten wordt aangetoond dat symptoombestrijding hier niet zinvol zou zijn geweest, maar dat eerst de oorzaak van de schade moest worden vastgesteld en weggenomen door bouwkundig herstel.

Inventarisatie, voorbereiding en uitvoering van deze eerste fase van het restauratieproces duurde in totaal zeven jaar. De officiële ingebruikneming door H.M. Koningin Beatrix in 1997 kan worden beschouwd als afsluiting hiervan. Het herstel van het grafmonument voor Engelbrecht I van Nassau, de muurschildering met de Annunciatie, van de schilderijen van de hoge gewelven en van de zerkenvloer is in combinatie met het bouwkundig herstel van het kerkgebouw uitgevoerd. Vervolgens is de restauratie van de gewelfschilderingen van de Prinsenkapel gestart, die nog eens vijf jaar heeft geduurd. In die jaren zijn overigens ook de lage gewelfschilderingen hersteld en kon het binnenklimaat (temperatuur en relatieve vochtigheid) zich op een natuurlijke wijze herstellen, zodat het verantwoord was om aan het herstel van de overige grafmonumenten en epitafen te beginnen. De oplevering daarvan vond gelijktijdig plaats met de officiële ingebruikneming van de Prinsenkapel door Z.K.H. Prins Willem Alexander in 2004. Bij die gelegenheid is hem een exemplaar van een voorlopige editie van dit boek aangeboden. In de daarop volgende periode zijn de belangrijkste delen van de tapijtmuurschilderingen hersteld. De resultaten daarvan zijn verwerkt in deze verbeterde editie, die samen met de oplevering van de gerestaureerde Sint-Joriskapel de afronding van de in 1991 aan mij verstrekte opdracht markeert.

Dankwoord

Dit boek toont niet alleen het verval en de revitalisering van het kerkgebouw, maar ook het respect, de kennis en het vakmanschap van alle betrokkenen. Het resultaat van deze restauratie is te danken aan de voortreffelijke inzet van bestuurders van de Gemeente Breda en het Stichtingsbestuur Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk Breda.

Dank gaat ook uit naar de Restauratiecommissie, naar de groep medewerkers van de afdeling Instandhoudingstechnologie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg die zich, naast veelvuldig overleg, hebben onderscheiden met hun reactie in de uitgave **Bestendige Vergankelijkheid**, naar Professor H. Tummers en zijn team, naar Drs. Prins die zijn kennis en ervaring betreffende de monumenten heeft ingebracht, naar mijn geachte medewerkers: de heer B. Massop die sinds het begin in 1991 als bouwkundig tekenaar bij het project betrokken was en tevens opzichter was tot 1998, en vanaf 1993 Ir. H. Kuiper. Deze laatstgenoemde ontwikkelde digitale opname- en tekentechnieken en maakte praktisch alle foto's van de gerestaureerde kerk en interieur voor dit verslag.

Mijn bijzondere dank voor hun hoge mate van betrokkenheid aan de vaklieden en restaurateurs: Dick Schoonekamp, zijn broer Evert en Danielle Brouns voor hun voortreffelijke werk aan de Prinsenkapel, de gewelven en de Annunciatie; Dorota Burgin Sniegocka voor het verguldwerk en de polychromie aan de beeldhouwwerken en wandbeschilderingen; en de teams van hoofdaannemer Nico de Bont en van Steenhouwerij Maarsen en zijn medewerkers, Cees Temming, Ton Mooy en Gerrit van Lopik voor het beeldhouwwerk.

Breda - Amsterdam 7 September 2007

Professor J van Stigt Architect B.N.A.,